

רד"ק כמנחיל תורתם של רבי יהודה חיוג' ורבי יונה אבן ג'נאח (ריב"ג)

ליאורה פטרובר

שני החכמים הגדולים בחכמת הלשון בימי הביניים הם רבי יהודה חיוג' וריב"ג. חיוג' בנה שיטה שלמה בתיאור השורש העברי, וחיבוריו הם היסוד לדקדוק העברי. ריב"ג הביא את תורתו של חיוג' לידי גיבוש והשלמה, וחיבורו הגדול הוא 'כתאב אלטנקהי', הכולל דקדוק, הוא 'ספר הרקמה', ומילון, הוא 'ספר השורשים'.

עם חלוף השנים נראה שנזנחו חיבוריהם של שני חכמים גדולים אלו, אף שתורגמו לעברית. תפסו את מקומם חיבוריו הפילולוגיים של רד"ק, שנודעו בשם 'מכלול' הוא 'חלק הדקדוק', ו'ספר השורשים' (סה"ש), הוא 'חלק העניין'. מכמותם של כתבי היד בספריות השונות ניתן לראות עד כמה נפוצו כתבי רד"ק, ועד כמה נתחבבו על הלומדים. גדולי החכמים, ראשונים ואחרונים במערב ובמזרח, השתמשו בחיבוריו של רד"ק, לפעמים בציון שמו ולעתים באופן אנונימי.

האומנם נשכחו חיבוריהם של חיוג' וריב"ג? בהשוואה מדוקדקת של סה"ש אל ספר השורשים של ריב"ג נמצא שתורתו של ריב"ג משוקעת ומוטמעת בסה"ש הרבה מעבר למתגלה בקריאה שטחית, ורד"ק אכן בנה את מילונו על חיבורי ריב"ג, כפי שהצהיר בהקדמתו ל'מכלול'. אף חיבור הדקדוק של רד"ק ה'מכלול' כולל את עיקר החומר המובא בחיבורי חיוג', בשיטה דומה אך בעריכה מחודשת. **המסקנה היא שחיבורי רד"ק לא רק שלא השכיחו את תורתם של ריב"ג וחיוג', אלא הם הם ששימרו אותה: רד"ק במילונו דלה מתורתו של ריב"ג והעבירה בלשונו הפשוטה והקולחת ובכוח הארגון והשיטתיות של חיבוריו אל כל תפוצות ישראל. כך נהג אף בתיאור הדקדוקי שב'מכלול'.**

בפתיחה ל'מכלול' הצהיר רד"ק שהוא בא לקצר את דבריהם של שני המדקדקים שבעקבותיהם הלך, ואף הוסיף "שיש בהם דברים הרבה שלא לצורך". בהשוואת שני המילונים מתברר שבשני תחומים קיצר רד"ק:

א. רד"ק השמיט הרבה מן הדיונים הדקדוקיים שריב"ג כלל במילונו.

ב. עוד קיצר רד"ק בהבאת הבחנות סמנטיות דקות בערכי המילון, ופעמים רבות כתב במפורש שאין צורך בדבר.

לסיום, מן הראוי להעיר שחיבורי רד"ק, עם היותם מעבירי תורת הקדמונים, עדיין יש בהם הרבה חידושים ואף עקרונות המייחדים את דרכו ומבדילים את גישתו מקודמיו, כפי שהעליתי במחקר שהוקדש לעניין זה.